

Rozhovor pro Deník N; edit; 28. 10. 2018

Rozhovor o našich dějinách, TGM a národní povaze...

Vtipně, provokativně a srozumitelně jako málokterý historik. Umí taky lidi šokovat (i naštvat), když mluví o TGM bez patosu a "tatíčkování". Pro Deník N jsme probírali vztah Čechů k vlastním elitám nebo odolnost vůči manipulaci. V tom prvním se od první republiky mnohé změnilo, v tom druhém jsme prý pořád stejní. "Lidé byli a jsou schopní snadno naskakovat na propagandistické teze, je ale rozdíl, jestli vládne despota, nebo osvícenec," soudí Stehlík.

Hrajete rád na kdyby?

Občas se studenty. Když si mají vymýšlet, co by bylo, kdyby se něco stalo jinak, projeví se, jak znají fakta.

Jaké "kdyby" byste měl pro rok 1918?

Nabízí se samozřejmě, co by bylo, kdyby císař Karel prosadil federalizaci a Rakousko zůstalo celé. Jenže jako historik bych musel dojít k tomu, že by to nebylo možné.

Rozpad Rakouska-Uherska byl nezadržitelný?

Naprosto. V myšlenkách vypadá pospolitost rovnoprávných národů krásně, ideálně jako středoevropská Evropská unie, ale vnitřní různorodost byla nesmírná. Balkán, maďarská politika, otázky identity Poláků, problematika Halič... To my, Češi, jsme v tom seskupení byli svým způsobem nejklidnějším národem. Masaryk z toho nakonec pro mnohé vyšel jako "Ten, který rozbil Rakousko", ale ono už prostě nebylo udržitelné. Případná federace by se potýkala s obrovskými problémy už jen po jazykové stránce. Svou roli hrály individuální ambice lidí, politiků, roztržičnost politických strategií. Dalo by se říct, že Rakousko-Uhersko se muselo rozpadnout, aby se Evropa mohla o pár desítek let později spojit. A mezi námi, kdyby zůstalo "při starém", nedočkali bychom se - ať už jakkoliv - moderně etablovaného slovenského národa. Proč?

Maďaři v Uhrách by si rozhodně chtěli nechat zásadní dohled nad svým "královstvím", nemaďarské národnosti by zdušili ještě víc. My bychom si asi uměli vyjednat na poli "němectví versus češství" solidní postavení, byli jsme relativně bohatá, industriální a sebevědomá země, ale Slováci těžko. Maďarizace by byla ještě tvrdší. Když jsem psal stručné dějiny první republiky z pohledu Slovenska, nazval jsem to schválně Země probuzená.

Dostala jsem se nedávno do diskuse o tom, jestli existuje, nebo neexistuje něco jako "národní povaha". Co myslíte vy?

Jde o definování toho pojmu. Povaha člověka se tvoří biologicky a empiricky, můžeme se dohadovat, v jakém poměru, ale pokud tu otázku "povahy" přeneseme na společnost, dostáváme komplexnější problém a nemůžeme počítat s "dědičností". Vidím za tím spíš soubor historických zkušeností a řekněme jistých navyklých reakcí, jak se jako společenství v některých okamžicích zachováváme. Pak možná obrazně o národní povaze mluvit můžeme.

Tak jaká je ta naše?

Filosof Patočka to řekl drsně, Čechy považoval za národ obchodníků, kteří potřebují ze všeho nějak vyklouznout, neviděl u nás hrdinství, vnímal nás jako měšťáky. Použil dokonce pojem "Shora osvobození sluhové". Polákům a Maďarům připisoval některé ctnosti šlechty, vedle nich v jeho očích vypadáme jako kupčící. Hlavně si vydělat a neumřít.

Souhlasíte s ním?

Jen částečně, hlavně se mi moc nechce přistoupit na tu "povahu". Ale v čem s Patočkou souhlasím, je klíčové datum našich dějin 20. století. Rok 1938. Tehdy měl "národ kupčičků" šanci se etablovat jako národ, který má svou čest, ale neudělal to. A pak si to už jen nesl dál. Ani v osmačtyřicátém či osmašedesátém jsme nebyli schopní krváčet - až na výjimky - pro vlastní identitu, jen jsme to "nějak přežili". Do čelních míst jsme podle něj dosadili lidi s malým myšlením, jako byl Beneš. Tolik bych to nevyhrotil, ale vnímám to podobně. Jsme šikovní, od průmyslu, řemesla, vzdělanosti, ale schopnost - a hlavně ochotu - přežít za mnoha okolností, aniž bychom museli něco obětovat, u nás vidím. A mám k tomu takový trochu provokativní konstrukt, že jako průměrný národ, který "přežívá", potřebujeme jednou za desetiletí nějakého mesiáše, který z nás sejme naše viny. Tak jako je z nás sejmul Masaryk... Pak Kubiš s Gabčíkem.

Horáková?

Ano. Páter Toufar. Palach, Zajíc. Václav Havel. Martin Magor Jirous. O ty se opíráme, jako by z nás sňali naše viny.

Viny za naši nečinnost?

Vlastně ano. Ve srovnání třeba s Poláky je to nepřehlédnutelné. Poláci jsou silný a velmi kulturní národ, přitom na ně zahlížíme jako na kšeftaře s cigaretami na hranicích. Poláci jsou národ s mnoha nobelisty, velkou kulturou, lidmi, kteří ovlivňovali chod světových dějin, a s hrdinskou společností. Pro nás bude Polák Pšonek, přitom bychom měli smeknout.

Čím to je, že jsme tak povýšení?

Ta ignorance k čemukoliv mimo naše hranice je hmatatelná i dnes, devětadvacet let po otevření hranic s Evropou. Vychází to z historie a geografie. Jsme izolovaní, zavření v kotlině mezi horami. Byla doba, kdy jsme museli a potřebovali komunikovat s Němci a s Židy, ale jedni zmizeli za války, druhé jsme vyhnali po ní. Jsme neuvěřitelně izolovaný a izolující národ, naše schopnost nebo spíš ochota poznávat sousedy je minimální, vytváříme si jen neuvěřitelně zkreslenou představu, a s tou si vystačíme.

VÍCE V TIŠTĚNÉM ČÍSLE